

COVID-19 SÜRECİNİN TATİL DAVRANIŞINA ETKİSİ

Aziz BÜKEY¹, Haydar ŞAHİN²

Geliş: 18.12.2022 / Kabul: 24.12.2023

Öz

Bu araştırmada bireylerin tatil sürecine COVID-19'un nasıl bir etki yaptığını anlamak amaçlanmıştır. Bu bağlamda 10 katılımcı ile daha önceden hazırlanan görüşme soruları bağlamında mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Araştırma yöntemi olarak nitel araştırma deseni kullanılırken, veri toplama yöntemi olarak görüşme yönteminden faydalanılmıştır. Görüşme yöntemlerinden ise yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Katılımcılar ile yapılan görüşme esnasında ses kaydı cihazı kullanılmış, veriler kaydedilmiştir. Akabinde ise bu ses kayıtları kullanılarak cevaplar raporlanmış, raporlar içerik analizine tabi tutulmuş ve veriler kodlanmıştır. Kodlanmış veriler üzerinden ise değerlendirme yapılmıştır. Araştırmanın amacı kapsamında katılımcılara tatil ve virüs kavramlarının çağrışımı ve geçmiş yıllardaki tatilleri hakkında sorular yöneltilmiştir. Ayrıca katılımcılara pandemi sonrası tatil planları sorulmuştur. Elde edilen bulgulara göre katılımcılar için tatil; denize girme ve dinlenmeyi çağrıştırmaktadır. Katılımcılar için virüs ise kaygı, hastalık ve kapanmayı çağrıştırmaktadır. Katılımcıların pandemi sonrası ise tatil planlarının değiştiği, daha önceden Antalya bölgesine deniz kum güneş üçlüsü amaçlı seyahat ettikleri ancak salgın sonrası bireyselleştirilmiş turizm planları yaptıkları anlaşılmıştır. Son olarak katılımcıların konaklama yeri olarak otelleri değil bungalov tipi özelleştirilmiş yerleri seçtikleri veya doğa kaynaklı konaklama ve tatil yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Tatil, Turizm

IMPACT OF COVID-19 PROCESS ON VACATION BEHAVIOR

Abstract

In this study, it is aimed to understand how COVID-19 affects the holiday process of individuals. In this context, interviews were conducted with 10 participants in the context of previously prepared interview questions. While qualitative research design was used as the research method, the interview method was used as the data collection method. One of the interview methods, semi-structured interview technique was used. During the interview with the participants, a voice recorder was used, and the data were recorded. Afterwards, the answers were reported using these voice recordings, the reports were subjected to content analysis and the data were coded. Evaluation was made on the coded data. Within the scope of the purpose of the research, questions were asked to the participants about the connotation of the concepts of holiday and virus and their holidays in the past years. In addition, the participants were asked about their vacation plans after the pandemic. According to the findings, vacation for the participants; It evokes swimming and relaxation. For participants, the virus evokes anxiety, illness, and closure. It was understood that the holiday plans of the participants changed after the pandemic, they had previously traveled to the Antalya region for the purpose of sea-sand-sun trio, but they made individualized tourism plans after the epidemic. Finally, it was concluded that the participants chose private bungalow-type places, rather than hotels, or they had nature-based accommodation and vacations.

Keywords: COVID-19, Vacation, Tourism

Giriş

31 Aralık 2019'da Çin Sağlık Otoritesi Çin'in merkezindeki Hubei Eyaletindeki Wuhan Şhrinde oluşan virüs yayılımı hakkında Dünya Sağlık Örgütü'nü uyarmıştır (Harapan vd., 2020: 668). Hastalık ilk görüldüğü günden bu yana 210'dan fazla ülke ve bölgede yayılmıştır. Hastalar kuru öksürük, boğaz ağrısı, yüksek ateş ve solunum problemleri ile grip benzeri semptomlar göstermektedirler (Ali ve Alharbi, 2020: 1). Dünyada pandeminin seyri 2019 yılından bu yana sürekli bir artış eğilimindedir.

¹ Öğretim Görevlisi, Bingöl Üniversitesi, abukekey@bingol.edu.tr ORCID: 0000-0002-5476-8408.

² Öğretim Görevlisi, Bingöl Üniversitesi, hsahin@bingol.edu.tr ORCID: 0000-0002-1698-7693.

Örneğin Dünya Sağlık Örgütü'nün 12 Aralık 2021 itibariyle yayınladığı verilere göre Covid-19'a bağlı 18.142,718 onaylanmış vaka 691.013 ölüm rapor edilmiştir. Dünya genelinde hastalık en çok Amerika kıtasında (9.741,727) sonrasında ise sırasıyla Avrupa (3.425,017); Asya (2.242,656); Doğu Akdeniz (1.574,551); Afrika (825.272) ve Batı Pasifik (332.754)'de kayıt altına alınmıştır (WHO, 2021). Bir yıla yakın süre zarfında salgının seyri sürekli artmaya devam etmiştir. 2021 yılından itibaren ise aşının geliştirilmesiyle birlikte insanlar kısmen de olsa rahat nefes alabilmişlerdir. Her ne kadar dünyanın birçok bölgesinde aşı uygulaması ve kısıtlama tedbirleri sonucunda pozitif vakalar azalsa da geline nokta henüz iyimser bir tablo çizmek mümkün görünmemektedir. Vaka ve hasta sayısı bu tespiti doğrulamaktadır. Dünya çapında, 14 Mayıs 2021 18:18 itibariyle, DSÖ'ye 3.339.002 ölüm dahil olmak üzere 160.813.869 doğrulanmış COVID-19 vakası bildirilmiştir. 11 Mayıs 2021 tarihi itibariyle toplam 1.264.164.553 aşı dozu uygulanmıştır (WHO, 2021). Covid-19'a yönelik hastalığın tedavisinde ve hastalıktan korunmada önleyici tedbirler dünya genelinde yararlanılan en önemli iki argümanı oluşturmaktadır (MacKenzie, 2020; Eikenberry vd., 2020). Geline son noktada, hastalığa yönelik idari önlemler (maske kullanımı, hijyen, sosyal mesafe vs.) tüm dünyada yaygın şekilde uygulanmaya devam etmektedir;

Birçok ülke gibi Türkiyede havayolu taşımacılığında üst düzeyde yararlanan ülkeler arasında yer almaktadır. Ülkede Türkiye Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü (SHGM) 2019 yılsonu raporuna göre toplam uçak trafiği 2 milyon olarak gerçekleşirken, toplam yolcu sayısının 209 milyon olduğu bildirilmiştir. Ayrıca ülkede 2019 yılsonu itibariyle 170 adet Hava Taşıma İşletmesi faaliyet göstermektedir. Sektörde yine 2019 verilerine göre yaklaşık 225 bin personelin istihdam edildiği belirtilmektedir (SHGM, 2020a: 42). Bu veri seti ülkede havayolu sektörünün oldukça gelişmiş olduğunu göstermektedir. Ancak 2019 yılı Aralık ayından beri tüm dünyada etkili olan Covid-19 pandemisi tüm sektörlerde olduğu gibi havacılık sektöründe de önemli aksaklıklar ortaya çıkarmıştır. Türkiye, 10 Mart 2020 tarihinde ilk COVID-19 vakasının görülmesinin ardından öncelikle sınır komşuları olmak üzere ülkeye yurtdışından tüm giriş-çıkışları kademeli olarak durdurmuş, ülke içerisinde şehirlerarası seyahat kısıtlamaları getirmiş ve seyahatler resmi makamların özel iznine tabi tutulmuştur. Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü (SHGM), 27 Mart 2020 tarihinde seyahat kısıtlama kararı alındığını duyurarak tüm dış hat uçuşlarının süresiz durdurulduğunu, iç hatlarda ise özel izin kapsamında belirli sayıda uçuşun THY (Türk Havayolları) ile gerçekleştirileceğini bildirmiştir (SHGM, 2020b).

Turizm sektörünün pandemiden en fazla etkilenecek sektörler arasında yer alacağı öngörülmektedir. Devletlerin uyguladığı seyahat kısıtlama kararları tüm dünyada turizm hareketliliğini ciddi şekilde azaltmıştır (UNWTO, 2022). Birçok ülke otel rezervasyonlarının iptali nedeniyle önemli maddi kayıp riski ile karşı karşıyadır. Uygulamadaki kısıtlama kararlarının süresi her ülkede pandeminin yayılım hızı ve ilişkili hasta sayısı rakamlarına göre belirlenmektedir. Dolayısıyla, seyahat kısıtlama kararlarının her ülkede farklı zaman dilimlerinde gerçekleşeceği düşünülmektedir. Bu öngörü özellikle uluslararası turist hareketliliğinin yoğun olduğu ülkelerde turizm faaliyetlerinin yeniden yoğunlaşacağı ve ekonomideki canlanmanın yeniden başlayacağı anlamına gelmektedir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), ülke ekonomilerinin yeniden toparlanmasının turizm sektöründeki büyümeyle sağlanabileceğini belirtmektedir.

Pandemi, toplumsal bir sağlık politikası gerektirdiğinden her ülkede süreç kamu otoriteleri tarafından yürütülmektedir. Hastanelerde enfekte olan hastaların tedavilerinin yanı sıra hastalığa yönelik ilaç ve aşı çalışmaları da devam etmektedir. Ancak aşı ve ilaç konusundaki zorluklar ve belirsizlikler (Amanat ve Krammer, 2020; Vieira, 2020) ülkeleri pandeminin yayılmasını azaltmak adına ek tedbirler almaya zorlamaktadır. Bu tedbirler arasında hijyen kuralları, sosyal mesafe kuralı, kısıtlama ve yasaklama kararları vb. ilaç-dışı önlemler, genel fikir birliğine varılmış tedbirlerden bazılarıdır. İlaç dışı tedbirler ayrıca, hastalık ve pandemi hakkında bilgi edinmeyi, seyahat ederken kişisel hijyene dikkat edilmesini, şüpheli insanlardan veya yerlerden kaçınmak için fiziksel mesafeyi kullanmayı ve yolculuk öncesi ve

sonrası kişisel sağlığın izlenmesini içermektedir (Nicholl, 2006). İlaç-dışı önlemler turistlerin risk algısını azaltarak uluslararası/ulusal turizmin toparlanması ve büyümesi için fırsat yaratabilir (Uslu,2016). Turistler, etkili antiviral ilaçların ve aşuların üretimindeki gecikme nedeniyle ilaç dışı tedbirleri etkin bir mücadele yöntemi olarak seçebilirler (Chaturvedi, 2009; Lee vd., 2012).

UNWTO, COVID-19 salgınının ekonomik etkilerine yönelik değerlendirmesinde, büyük sektörler arasında turizm sektörünün en kötü etkilenen sektörlerden birisi olduğunu bildirmektedir (UNWTO, 2020a). COVID-19 salgınının teşhisi ve yayılımının hızla artması ülkeleri radikal kararlar almaya zorlamıştır. Ülkelerin birçoğu sınırlarını kapatarak turizm ve seyahat faaliyetlerini sonlandırmak zorunda kalmışlardır. Bu tablo esasında önceki salgınlara benzerdir. Örneğin 2002 yılında ortaya çıkan SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome) sırasında enfekte konumdaki birçok ülkenin seyahat ve turizm gelirlerinde belirgin düşüşler yaşanmıştır. Ayrıca hastalık korkusuna bağlı olarak halka açık durumdaki sinema, restoran vb. alanlarda kişisel izolasyon uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla tüm bu uygulamalar birçok sektörü olumsuz etkilemiştir (Keogh-Brown ve Smith, 2008: 111). Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi (2003), SARS'ın patlak vermesinin ardından turizm endüstrisinde yaklaşık 3 milyon kişinin işini kaybettiğini belirtmiştir. Ayrıca salgından önemli şekilde etkilenen Çin, Hong Kong, Vietnam ve Singapur'un GSYİH açısından 20 milyar doların üzerinde zarara uğradığını açıklamıştır (Kuo vd., 2008: 917). MERS salgını sırasında ise Suudi Arabistan turizm sektörü seyahat kısıtlaması nedeniyle yaklaşık 5 milyar ABD doları etkilenirken, Güney Kore'de 2015 yılında MERS salgınına bağlı uluslararası ziyaretçi sayısı yaz ortasında bir önceki yılın aynı ayına göre %41 azalmıştır. Bu ziyaret oranı sadece bir ay sonra %60 daha azalmış ve Kore devleti 10 milyar dolar ekonomik kayba uğramıştır (Smith vd., 2019: 3). 2009 yılında ortaya çıkan H1N1 pandemisi de dünya genelinde büyük ekonomik durgunluğa neden olmuştur. Bu durgunluktan turizm ve konaklama sektörü oldukça olumsuz etkilenmiştir (Lee vd., 2012: 91). COVID-19 salgınının artmasına bağlı olarak da Çin otel piyasası, 23-26 Ocak'ta bir önceki yıla göre %71 oranında düşüş yaşamıştır (Baker, 2020).

Turizm verilerindeki düşüşte devlet kararlarının ve seyahatlere yönelik risk algısının etkili olduğu düşünülebilir. Pandemi, resmi güvenlik tedbirlerinden-kişisel güvenlik algısına doğru tüketici değerlendirmelerini özelleştirdiğinden turizm gibi eğlence ihtiyacını gidermeye yönelik sektörler bu durumdan etkilenmiştir. 28 Nisan 2020 tarihinde UNWTO tarafından paylaşılan bilgilere göre, destinasyonların %100'ü kısıtlama kararı almış ve bunlardan %83'ü dört ve daha fazla haftayı aşan kısıtlama tedbirine başvurmuştur. Ancak, UNWTO, seyahat kısıtlamasının (güvenliğin yeniden sağlanması ile) kademeli olarak azaltılmasının, pandemiden zarar gören ülke ekonomilerinin yeniden canlanması için aracı rol üstlenebileceğini vurgulamaktadır (UNWTO, 2020b).

Ortaya çıkan bir influenza virüsünü etkisizleştirmek veya bulaşmasını önlemek için küresel/ulusal yönetim seçenekleri arasında ilaçlı ve ilaç dışı tedbirler bulunmaktadır (Uslu,2021; Oshitani, 2006; Lee vd., 2012). İlaçlı olarak; antiviral ilaçlar kullanılması ve yeni aşuların üretilmesi yer alır (Bükey & Göral, 2021; Lee vd., 2020: 90). Bu aşamada ilaçla tedavi kapsamında birçok laboratuvar COVID-19 enfeksiyonunu önlemek veya mücadele etmek için çeşitli antiviral ilaçlar üzerinde çalışmaya devam etmektedir. 2014 yılında Ebolaya karşı denemelerde başarısız olan ancak güvenlik testlerini geçen ilacın, önemli bir enzimi bloke ederek COVID-19 virüsünün çoğalmasını durdurabileceği düşünülmektedir (MacKenzie, 2020). Ancak henüz COVID-19'a karşı klinik olarak onaylanmış antiviral ilaç veya aşı rapor edilmemiştir (Hamid vd., 2020). Hem mevcut salgının durdurulması hem de gelecekteki olası salgınların önüne geçilebilmesi adına aşı ve antiviral ilaç çalışmalarında insan koronavirüsleri tasarlanması tavsiye edilmektedir (Shereen, 2020: 96).

Influenza pandemisinin erken safhasında tıbbi önlemlerin henüz sağlanamadığı durumlarda NPI, salgının yavaşlatılması amacıyla uygulanabilecek tıbbi olmayan bir yöntem sunmaktadır (Aledort vd., 2007: 4; Lee vd., 2012). NPI, yüksek riskli popülasyonlarda salgınla mücadele kapsamında virüsün

yayılımını ve enfeksiyon olasılığını azaltmak için etkili ve ilave yöntemdir (Oshitani, 2006: 167). NPI uygulamaları ile virüsün yayılmasını sınırlamak, bireysel enfeksiyon riskini azaltarak toplam vaka sayısını indirmek ve iletişim olanaklarından yararlanarak pandemi risk durumunu toplumla paylaşmak hedeflenmektedir (WHO, 2019). NPI; sınır kısıtlama ve kontrolü, karantina ve izolasyon, sosyal mesafe (okulların kapatılması, hasta karantinası), hijyen gibi kişisel koruma önlemleri, hastane pandemi kontrolü ve nüfus davranışındaki değişiklikler dahil, bireysel ve idari önlemlerden oluşmaktadır (Cowling vd., 2020; Saunders-Hastings vd., 2017). Maske kullanımı bir başka NPI olarak yararlanılabilecek bir uygulamadır. COVID-19 pandemisine yönelik bir araştırmada maske kullanımının hem sağlıklı kişilerde hastalığın önlenmesi hem de asemptomatik bulaşmanın önlenmesi açısından yararlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Eikenberry vd., 2020). COVID-19 pandemisinin ilk ortaya çıktığı Wuhan şehrinde NPI kapsamında okullar ve işyerleri kapatılmış, yeni yıl tatili uzatılmıştır. Ayrıca yerel devlet kalabalık ortamlardan uzak durmayı teşvik ederek sosyal mesafe kavramını topluma empoze etmiştir (Prem vd., 2020). Salgının küreselliğine ilişkin bilgilerin hızla yayılması ve de ülkelerde ilk vakaların tespit edilmesinin ardından Türkiye de dâhil olmak üzere vakaların tespit edildiği neredeyse tüm ülkelerde benzer ilaç dışı tedbirler uygulamaya konulmuştur.

Salgınlar küresel bir boyut kazandığında devletlerin salgının etkisini azaltmak adına aldığı radikal ilaç dışı tedbirlerin başında belki de ilk olarak seyahat kısıtlama kararları gelmektedir. Seyahat kısıtlamaları; sınırların kısmen/tamamen kapatılması, uluslararası uçuşların askıya alınması, belirli menşe ülkelerinden veya belirli destinasyonlardan geçen yolculara giriş engelleri oluşturulması, sosyal izolasyon, vize önlemleri vs. tedbirleri kapsamaktadır (UNWTO, 2020b). Pandemilere ilişkin deneyimler, kısıtlama uygulamasının pandeminin yayılım hızını önemli ölçüde azaltılabileceğini göstermektedir. Örneğin 2009 H1N1 pandemisi Meksika'ya/Meksika'dan seyahat yasakları, havaalanlarına girişte yolcuların taranmasını ve Meksika'ya zorunlu olmadıkça seyahat edilmemesi kararlarını içermekteydi (Bajardi vd., 2011). Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri'ne göre COVID-19 yayılma mekanizması hakkında belirsizlik devam etse de güncel bilgiler büyük ölçüde insandan insana solunum fomitleri yoluyla bulaşan benzer korona virüslerden türetildiği yönündedir (Demirci ve Üstün, 2021: Sohrabi vd., 2020: 72). SARS ve MERS ile karşılaştırıldığında, COVID-19 artan küreselleşme ve virüsün her ortama adaptasyonu nedeniyle daha hızlı yayılım gösterdiğinden (Vellingiri vd., 2020) pandemi sürecinde seyahat ve dolaşıma ilişkin kısıtlama kararı önemli bir ilaç dışı tedbirlerdir. COVID-19 kuluçka süresinin 2-14 gün arasında değişmesi (İçişleri Bakanlığı, 2020) seyahat kısıtlaması kararını doğru kılmaktadır. Çin devleti de yayılımın azaltılmasına yönelik seyahat kısıtlamasını da içeren ilaç dışı tedbirler uygulamaya mecbur kalmıştır (Lin vd., 2020: 211). Çin'in ardından Şubat 2020'de İtalya ve İran'da devam eden COVID-19 salgını nedeniyle, Arap Yarımadası'ndaki birçok ülke salgından etkilenen bölgelere seyahat kısıtlaması kararı almışlardır (El Zowalaty ve Järhult, 2020: 3).

Türkiye, 10 Mart 2020 tarihinde ilk COVID-19 vakasının görülmesinin ardından (Sağlık Bakanlığı, 2020) başta sınır komşuları olmak üzere yurtdışından tüm giriş-çıkışları kademeli olarak yasaklamış, ülke içerisinde şehirlerarası seyahat kısıtlamaları getirmiş ve seyahatler resmi makamların özel iznine tabi tutulmuştur. Böylelikle, toplum sağlığının korunması ve sağlık sisteminin işlerliği korunmak istenmiştir. Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü (SHGM), ilaç dışı tedbirler kapsamında ülkede 28 Mart 2020 tarihinde seyahat kısıtlama kararı alındığını duyurarak tüm dış hat uçuşlarının süresiz durdurulduğunu, iç hatlarda ise özel izin kapsamında belirli sayıda uçuşun THY ile gerçekleştirileceğini bildirmiştir (SHGM, 2020). Havayolu taşımacılığında 2019 yılı (Ocak-Şubat-Mart) aylarına ait kesin olmayan verilere göre ülkede dış hatlar gelen-giden yolcu sayısının 32.807.384 olduğu bildirilmiştir (DHMI, 2019). Bu sayı ülke nüfusunun yaklaşık %40'ına denk gelmektedir ve küresel COVID-19 salgın sürecinde kısıtlama ilaç dışı tedbirlerin hem ülkeyi hem de diğer ülkeleri salgından korumak adına önemli bir karar olduğunu göstermektedir. Ülkede ayrıca sınırlı sayıdaki iç hat uçuşlarında ve özel izne

tabi şehirlerarası karayolu seyahatlerinde termal kamera kullanılarak hastaların ateş ölçümleri yapılmaktadır. Bunun dışında sosyal mesafe kuralları hakkında düzenli bilgilendirmeler yapılması, maske takma zorunluluğu, tüm eğitim kurumlarının ve risk kategorisine alınan işyerlerinin geçici olarak kapatılması, hafta sonları sokağa çıkma yasağı kararları (65 yaş ve üstü ile 20 yaş ve altı önceleri süresiz uygulanmış sonraları esnetilmiştir) vs. uygulamalar ülkedeki NPI'ye yönelik diğer önlemler olarak sayılabilir.

Son olarak, ülkede her yıl düzenli olarak kutlanan Ramazan Bayramı 2020 yılında 24-25-26 Mayıs'a denk gelmektedir. Ancak, ülkede bayramda Arefe Günü (23 Mayıs) de dâhil edilerek sokağa çıkma yasağı dört güne çıkarılmıştır. Buna göre; 81 İLde 22.05.2020 Saat 24.00 İle 26.05.2020 saat 24.00 arasında sokağa çıkma kısıtlaması uygulanmaktadır. Bu kararın alınmasında kuşkusuz yakın mesafeli ve temasa dayalı (kalabalık halinde gerçekleşen bayram ziyaretleri, el öpme, tokalaşma vs.) bayram ritüellerinin büyük etkisinin olduğu söylenebilir (İçişleri Bakanlığı, 2020).

Bu araştırmanın amacı COVID-19 sürecinde turistlerin tatil anlayışlarında oluşan değişimi ve gelişimi anlamaktır. Bu bağlamda 10 turist ile daha önceden hazırlanan sorular üzerinde yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler bulgular kısmında verildikten sonra sonuç ve öneri kısmında değerlendirmesi yapılmıştır.

Yöntem

Nitel araştırma bir olguyu ilgili bireylerin bakış açılarından görebilmeye ve bu bakış açılarını oluşturan sosyal yapıyı ve süreçleri ortaya koymaya olanak vermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Çalışmada nitel veri toplama yöntemi olarak görüşme tekniği kullanılmıştır. Turistlerin COVID-19 kaynakları tatil süreciyle ilgili görüşlerini almak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme tekniğinde araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları içeren görüşme protokolü hazırlamaktadır. Bununla birlikte araştırmacı görüşmenin akışına bağlı olarak değişik sorularla görüşmenin akışını etkileyebilir ve kişinin yanıtlarını detaylandırmasını sağlayabilir (Türnüklü, 2000).

Araştırmada, yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmasıyla elde edilen verilerin geçerliliğinin artırılması amaçlanmaktadır. Araştırma evrenini tatil planlamasına dahil olan tüm bireyler oluşturmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği yardımıyla elde edilen bilgiler katılımcılardan alınan izin ile kaydedilmiştir. Toplamda 10 katılımcıyla yapılan görüşmelerde şu sorulara cevap aranmıştır.

- Tatil denince aklınıza ne geliyor?
- Virüs denince aklınıza ne geliyor?
- Bu virüs tatil düşüncenizi değiştirdi mi?
- Pandemi öncesi yaz tatillerinde genel olarak ne yapıyordunuz?
- Pandemi öncesi yaz tatilinizi nerede geçirdiniz?

Katılımcılardan elde edilen veriler kayıt altına alındıktan sonra raporlanmıştır. Her bir katılımcıyla yapılan görüşme ortalama 40 dakika sürmüştür. Ayrıca görüşme esnasında katılımcıların eklemek istedikleri bilgiler olduğunda bu duruma müsaade edilmiştir. Veriler betimsel olarak analiz edilmiştir. Bu analiz yönteminde sık sık katılımcıların görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilmektedir. Böylece elde edilen sonuçların neden-sonuç ilişkileri çerçevesinde yorumlanması sağlanmaktadır (Şimşek ve Yıldırım, 2011).

Bulgular

Araştırma kapsamında öncelikle görüşmeye katılan bireylerin demografik özelliklerine yer verilmiştir. Bu veriler Tablo 1'de detaylı olarak gösterilmektedir.

Tablo 1: Demografik Veriler

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Eğitim
K1	Erkek	37	Lisans
K2	Kadın	28	Lise
K3	Erkek	56	Lisans
K4	Erkek	67	Doktora
K5	Kadın	34	Doktora
K6	Kadın	29	Yüksek lisan
K7	Erkek	24	Lisans
K8	Kadın	51	Lise
K9	Erkek	45	Lise
K10	Erkek	44	Yüksek lisans

Katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde, araştırmaya 4 kadın ve 6 erkeğin katılım sağladığı görülmektedir. Katılımcıların yaşları incelendiğinde, kadınlarda en yüksek yaş 51, erkeklerde en yüksek yaş 67'dir. Araştırmaya katılanlarda en düşük yaş 24 ve en yüksek yaş 67'dir. Katılımcıların eğitim düzeyleri incelendiğinde, 3 katılımcı lise, 3 katılımcı lisans, 2 katılımcı yüksek lisans ve 2 katılımcı doktora mezunudur.

Araştırmanın amacı doğrultusunda katılımcılara öncelikle "Tatil denince aklınıza ne geliyor?" sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevapların kısaca çıktığı noktalar (kodlar) Tablo 2'de detaylı olarak gösterilmektedir.

Tablo 2: Tatil deyince aklınıza ne geliyor?

Doğa, deniz.
Dinlenme, Denize girme, seyahat
Rahat hareket edebilme
Dinlenmek, ara vermek
Farklı bir yer, kültür, doğa
Rahatlamak, beni yoran her şeyden ve herkesten uzaklaşmak. Aynı zamanda yeni yerler keşfetmek ve yeni maceralara atılmak.
Gezmek
Yurtdışı
Tatil benim için eğlenmek, dinlenmek, günlük rutinden sıyrılabileceğim bir zaman dilimi en önemlisi de psikolojik olarak kendimi zinde hissetmek için geçirdiğim süre.
Dinlenme, yeni yerler ve yeni lezzetler deneyimleme ve rutin den uzaklaşma

Katılımcıların verdiği yanıtlar incelendiğinde, genel olarak dinlenme kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca yeni yerler keşfetme, denize girme, doğa, seyahat, yurt dışı, rutinden uzaklaşma, maceraya atılma, kültür ve rahat hareket edebilme gibi tanımlamaların da yer aldığı söylenebilir. Buradan hareketle katılımcılara göre tatil süreci turizm faaliyetleriyle paralel ve turizm anlayışı ile aynı doğrultudadır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda katılımcılara öncelikle "Virüs denince aklınıza ne geliyor?" sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevapların kısaca çıktığı noktalar (kodlar) Tablo 3'te detaylı olarak gösterilmektedir.

Tablo 3: Virüs deyince aklınıza ne geliyor?

Hastalık
Kısıtlama
Hastalanma, ölüm, ekonomik daralama, kısıtlama
Maddi ve manevi zararı olabilecek her şey
Tehlike, hastalık

Bulaşıcılık. Bu benim çok korktuğum bir şey. Dışardan aldığım bir virüsü eve getirip aileme bulaştırmaktan çok korkarım. Son iki senedir covid-19 geliyor aklıma hep ama genel olarak değerlendirsem “bulaşıcılık”
Hastalık
İzolasyon
Virüs denilince aklıma Pandemi dönemindeki kısıtlamalar geliyor
Kapanma, sağlık kaygısı

Araştırma kapsamında katılımcıların cevapları incelendiğinde, virüs deyince aklan gelen ilk ifadenin hastalık olduğu görülmektedir. COVID-19 salgının günümüz şartlarında yoğun olması nedeniyle ayrıca katılımcılar koronavirüs ifadesini de kullanmışlardır. Bunların dışında, tehlike, bulaşıcılık, izolasyon, kapanma, sağlık kaygısı, pandemi, maddi ve manevi zarar gibi ifadeler kullanmışlardır. K1 “*Bulaşıcılık. Bu benim çok korktuğum bir şey. Dışardan aldığım bir virüsü eve getirip aileme bulaştırmaktan çok korkarım. Son iki senedir covid-19 geliyor aklıma hep ama genel olarak değerlendirsem “bulaşıcılık” şeklinde cevap vermiştir.*

Araştırmanın amacı doğrultusunda katılımcılara öncelikle “*Bu virüs tatil düşüncenizi değiştirdi mi?*” sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevapların kısaca çıktığı noktalar (kodlar) Tablo 4’te detaylı olarak gösterilmektedir.

Tablo 4: Bu virüs tatil düşüncenizi değiştirdi mi?

Hayır
Evet değiştirdi
Hayır
Evet
Kararsızım
Hayır değiştirmedim. Daha önceden de tatil seçimlerim genelde bir şehirde bir otele bağlı kalmaktansa tatil süresi boyunca yeni keşfederek oralarda kamp yapmaktan yana oldu. Kendi çadırımda ve doğanın içinde kalabalıktan uzak olduğum için virüs tatil düşüncemi değiştirmedim.
Hayır
Kesinlikle evet...
Evet değiştirdi, gittiğim yerlerde insanların Pandemi kurallarına ve temizliğe daha fazla dikkat etmesi benim için daha önemli hale geldi.
Evet değiştirdi. Çünkü daha önce toplu taşıma ile seyahat ettiğimden uzak mesafelere gidebiliyorken şimdi özel araç ile daha kısa mesafeli destinasyonlara gidiyorum. Daha önce otellerde konaklarken şimdi bireysel kullana bileceğim konaklama mekanlarını tercih ediyorum.

Araştırma kapsamında katılımcıların cevapları incelendiğinde, 4 katılımcı hayır derken, 5 katılımcı değiştirdiğini ve bir katılımcı ile kararsız olduğunu belirtmiştir. K6 “*Hayır değiştirmedim. Daha önceden de tatil seçimlerim genelde bir şehirde bir otele bağlı kalmaktansa tatil süresi boyunca yeni keşfederek oralarda kamp yapmaktan yana oldu. Kendi çadırımda ve doğanın içinde kalabalıktan uzak olduğum için virüs tatil düşüncemi değiştirmedim.*” Tatil kararının değişmediğini bu cümlelerle açıklamıştır. Bireyselleştirilmiş turizm hareketliliğine bireylerin dem vurduğu görülmektedir. K10 ise “*Evet değiştirdi. Çünkü daha önce toplu taşıma ile seyahat ettiğimden uzak mesafelere gidebiliyorken şimdi özel araç ile daha kısa mesafeli destinasyonlara gidiyorum. Daha önce otellerde konaklarken şimdi bireysel kullana bileceğim konaklama mekanlarını tercih ediyorum.*” Şeklinde bir açıklama yapmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere yine bireyselleştirilmiş kısa mesafeli turizm hareketliliği pandemi sonrası popüler hale gelmiştir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda katılımcılara öncelikle “*Pandemi öncesi yaz tatillerinizde genel olarak ne yapıyordunuz?*” sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevapların kısaca çıktığı noktalar (kodlar) Tablo 5’te detaylı olarak gösterilmektedir.

Tablo 5: Pandemi öncesi yaz tatillerinizde genel olarak ne yapıyordunuz?

Denize giderdim
Kalabalık ortamlarda tatil yapıyordum
Dinlenmek ve yorgunluğumu atlatmak için bir yerlere giderdim
Tatile gidiyordum
Genellikle Akdeniz, Ege, Marmara gibi bir bölge seçip o bölgede kendi aracım ile seyahat ederek tatil yapıyordum. Yaz dönemi için özellikle sahil şeritlerini tercih ediyordum.
Kültürel geziler yapmaya çalışıyordum
Ya yurtdışı ya da deniz tatili yapıyorduk.
Deniz Tatili
Pandemi öncesi de sonrası da benim için tatil deneyimi denizle özdeşleşmiş durumda. Denize gidemediğim yıl kendimi tam anlamıyla tatil yapmış gibi hissetmiyorum. Denizi olan bir destinasyona gidip orada 2-3 gün bile olsa vakit geçirmek beni zinde hissettiriyor.
Bulduğum şehrin dışında bir destinasyon da otel konaklamalı dinlenme, gezme vb.

Katılımcıların yanıtları incelendiğinde, deniz amaçlı tatil, kültür turları, turistik otel işletmelerine gitme, yurt dışı tatili ve tarihi mekanlar gezme gibi turistik aktivitelerin katılımcılar tarafından gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir. K5 “Genellikle Akdeniz, Ege, Marmara gibi bir bölge seçip o bölgede kendi aracım ile seyahat ederek tatil yapıyordum. Yaz dönemi için özellikle sahil şeritlerini tercih ediyordum.” Şeklinde bir açıklamayla deniz kum güneş üçlüsü bağlamında tatil yaptığını ve kalabalık ortamlarda zamanının geçirdiğini ifade etmektedir. Bu cevaplardan da anlaşılacağı üzere bireysel tatil planları pandemi sonrası daha yoğun bir şekilde gerçekleşmiştir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda katılımcılara öncelikle “Pandemi öncesi yaz tatilinizi nerede geçirdiniz. Bu yıl yaz tatilinizi nasıl geçirmeyi düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevapların kısaca çıktığı noktalar (kodlar) Tablo 6’da detaylı olarak gösterilmektedir.

Tablo 6: Pandemi öncesi yaz tatilinizi nerede geçirdiniz. Bu yıl yaz tatilinizi nasıl geçirmeyi düşünüyorsunuz?

Denizde geçirdik aynısını düşünüyorum
Tatili Karadeniz’de geçirdim. Bu yıl ailemle geçireceğim.
Bulduğum şehirde geçirdim. Bu yıl deniz kenarında tatil yapmayı planlıyorum
Kiralık Villada
Bodrum’da geçirdim bu yılda gitmeyi düşünüyorum
Küçük geziler yaptım bu yıl da aynı şekilde planlıyorum
Yazlıkta geçirdik. Önümüzdeki yaz için plan yapmadık.
Antalya. Yine deniz tatili
Antalya’da geçirdim. Bu yıl da benzer şekilde Antalya’da denize girmeyi planlıyorum.
Deniz kenarında bir yazlık evde geçirdim. Bu yaz ise tekrar deniz kenarı ve yazlık evde geçirmeyi düşünüyorum.

Katılımcıların vermiş olduğu yanıtlar incelendiğinde, genellikle Antalya bölgesinde deniz amaçlı tatile gittikleri görülmektedir. Ayrıca kiralık villa veya yazlık evde tatilini yapan katılımcılar mevcuttur. Bu durumun temel nedeni 2020 yılında korona virüsün başlamış olmasıdır. Bazı katılımcıların ise küçük geziler yaptığı, bazılarının ise ikamet ettikleri şehirden ayrılmadıkları gözlemlenmektedir.

Sonuç ve Öneri

Bu araştırma ile bireylerin tatil yapma fikirlerine COVID-19 sürecinin nasıl bir etki yaptığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda katılımcılara tatil ve virüs hakkında görüşleri, pandemi sonrası tatil planları ve bir önceki yıl tatil planları hakkında sorular yöneltilmiştir. Katılımcılardan elde edilen veriler içerik analizi kullanılarak kodlanmış ve bu kodlar üzerinden veriler yorumlanmıştır.

Katılımcılara öncelikle tatil deyince akıllarına ne geldiği sorusu yöneltilmiştir. Genel olarak dinlenme ve denize girme kodlarının yoğun olduğu tespit edilmiştir. Tatil kavramına katılımcıların bu şekilde bakması, virüs durumu ve karantina gibi hususların bireyleri zorladığını göstermektedir. Haliyle insanların eve kapanması tatil alışkanlıklarına zıt bir durumdur. Eve kapanma veya salgın sürecinin tehlikesi insanlarda yine de tatil alışkanlıkları konusunda farklılıklar oluşturabilir.

Katılımcılara ikinci olarak virüs deyince akıllarına ne geldiği sorusu yöneltilmiştir. Genel olarak en fazla kullanılan ifadenin hastalık olduğu saptanmıştır. Bu saptama beraberinde katılımcıların tatil yapma konusunda endişe duyduklarını da göstermektedir. Hatta bazı katılımcıların bu konuda ciddi korku ve kaygı güttüğünü belirttiği görülmektedir. COVID-19 salgını insanların hareketlerini kısıtlama konusunda ciddi etki yapmıştır. Ya da insanların turizm alışkanlıklarını değiştirmeye yöneltilmiştir.

Araştırmada üçüncü olarak virüsün tatil fikrini değiştirip değiştirmede sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, katılımcılar geçmişten beri süre gelen tatillerini yapıp yapmama konusunda ikiye bölünmüşlerdir. Çoğunluğun tatil yapmak istediğini ancak bu tatilin bireyselleştirilmiş bir plan ve konaklama ortamında gerçekleşeceğini belirttiği saptanmıştır. Salgından bu yana hemen hemen her şehirde bungalow evler vb. konaklama inşaları artmaya başlamıştır. Bu bulgu bu durumu destekler niteliktedir.

Araştırmada dördüncü olarak pandemi öncesi katılımcıların tatil yapma alışkanlıkları sorulmuştur. Katılımcılar genellikle denize girme, gezme-görme amaçlı tatil yaptıklarını belirtmişlerdir. Pandemi sürecinde karantina sonrası veya 2021 yılı döneminde ise bu tip turistlerin tatillerinden vazgeçmeyeceği, ancak tatil planlarını daha bireysel şekilde yapacaklarını göstermektedir.

Araştırmada son olarak katılımcılara önceki dönemlerde tatillerini nerede geçirdikleri sorulmuştur. Bu soruya genel olarak deniz-kum-güneş üçlüsünün Türkiye’de merkezi konumunda olan Antalya cevabı gelmiştir. Bu bağlamda insanlar pandemi öncesi Antalya’ya veya çevresine yaz tatillerinde otellere gidiyorlardı. Ancak pandemi sonrası bu durumun değiştiği verilen yanıtlardan anlaşılmaktadır.

Kamu ve özel sektörün pandemi sonrası insanların bireyselleştirilmiş turizm hareketlerine önem vermeye başladığını bilmesi ve anlaması gerekmektedir. Bu bağlamda büyük otellerde bulaş riskini azaltıcı uygulamaların artması, bireyselleştirilmiş uygulamaların oluşturulması, diğer taraftan doğal kaynaklar üzerine ise sürdürülebilirliğe zarar vermeden konaklama imkanlarının oluşturulması elzemdir. Ayrıca insanlara doğa kaynaklı ekoturizm faaliyetlerine yönelten pazarlama çalışmaları yürütülebilir.

Bu araştırmada örneklem olarak daha önceden tatil deneyimi olan on kişi kullanılmıştır. Ayrıca araştırma 5 soruyla sınırlı tutulmuştur. Son olarak bu araştırmada insanların tatil yapma sürecini COVID-19’un ne derece değiştirdiği araştırılmıştır. Bundan sonraki araştırmalarda bireylerin pandemi sonrası turistik alışkanlıkları, harcama düzeyleri, kaygıları gibi hususlar araştırılabilir. Elde edilen verilerin alanyazına ışık tutması beklenmektedir.

Kaynakça

- ALEDORT, J., LURİE, N., WASSERMAN, J., & BOZZETTE, S. (2007), “Non-pharmaceutical public health interventions for pandemic influenza: an evaluation of the evidence base”, *BMC PublicHealth*, 7, 208e216.
- ALİ, I., & ALHARBİ, O. M. (2020), “COVID-19: Disease, management, treatment, and social impact”, *Science of the total Environment*, 728. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.138861> 0048.
- AMANAT, F. & KRAMMER, F. (2020), “SARS-CoV-2 Vaccines: Status Report”, *Immunity Perspective*, 52(4),583-589. <https://doi.org/10.1016/j.immuni.07.11.2023>.

- BAKER, T. (2020), *Chinese hotels seeing steep declines from coronavirus*. Retrieved from <http://http://hotelnewsnow.com/Articles/300132/Chinese-hotels-seeing-steep-declines-from-coronavirus>.
- BAJARDİ, P., POLETTO, C., RAMASCO, J., TIZZONİ, M., COLÌZZA, V. & VESPIGNANİ, A. (2011), Human mobility networks, travel restrictions, and the global spread of 2009 H1N1 pandemic PLoS ONE 6, e16591.
- BÜKEY A. & Göröl M. (2021), “Aşı Turizmi”, B. Demirci ve A. Solunoğlu, (Ed.), *Turizm Araştırma Temaları içinde* (44-50). İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- CHATURVEDİ, S. (2009), “Pandemic influenza: imminent threat, preparedness and the divided globe”, *Indian Pediatric*, 46(2), 115-121.
- COWLING, B., Ali, S., NG, T., TSANG, T., LI, J., FONG, M., LIAO, Q., KWAN, M., LEE, S., CHIU, S., WU, J., WU, P., LEUNG, G. (2020), “ Impact assessment of non-pharmaceutical intervention against coronavirus disease 2019 and influenza in hongkong: an observational study”, *The Lancet Public Health*. [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(20\)30090-6](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(20)30090-6).
- DEMİRCİ, B. & ÜSTÜN, S. (2021), “COVID-19 ve Seyahat Riski Algılarının Seyahat Davranışına etkisi: Bursa örneği”, *Business & Management Studies: An International Journal*, 9(4), 1270–1285.
- DHMİ (2019), *Devlet Hava Meydanları İşletmesi*. <https://www.dhmi.gov.tr/sayfalar/istatistik.aspx> Erişim Tarihi: 02.11.2023.
- EİKENBERRY, S. E., MANCUSO, M., IBOİ, E., PHAN, T., EİKENBERRY, K., KUANG, Y., & GUMEL, A. B. (2020), “To mask or not to mask: Modeling the potential for face mask use by the general public to curtail the COVID-19 pandemic”, *Infectious Disease Modelling*, 5, 293-308. <https://doi.org/10.1016/j.idm.23.10.2023>.
- EL ZOWALATY, M.E. & JÄRHULT, J.D. (2020), “From SARS to COVID-19: A previously unknown SARS-CoV-2 virus of pandemic potential infecting humans – Call for a One Health approach”, *One Health*, 100124. <https://doi.org/10.1016/j.onehlt.2020.100124>.
- HARAPAN, H., ITOH, N., YUFİKA, A., WINARDİ, W., KEAM, S., TE, H., & MUDATSİR, M. (2020), “Coronavirus disease 2019 (COVID-19): A literature review”, *Journal of infection and public health*, 13(5), 667-673. <https://doi.org/10.1016/j.jiph.2020.03.019>.
- HAMİD, S., MİR, M.Y. & ROHELA, G.K. (2020), “Mini-Review Novel coronavirus disease (COVID-19): a pandemic (epidemiology, pathogenesis and potential therapeutics)”, *New Microbes and New Infections*, 35, <https://doi.org/10.1016/j.nmni.2020.100679>.
- KAUFMANN, S. H. E., JULİANA MCEL RATH, M., LEWİS, D. J. M. & DEL GIUDİCE, G. (2014), “Challenges and responses in human vaccine development”, *Current Opinion in Immunology*, 28, 18–26.
- KEOGH-BROWN, M.R. & SMİTH, R.D. (2008), “The economic impact of SARS: How does the reality match the predictions?”, *Health Policy*, 88 (2008) 110–120.
- KUO, H.-I, CHEN, C.-C., TSENG, W.-C., JU, L.-F., & HUANG, B.-W. (2008), “Assessing impacts of SARS and Avian Flu on international tourism demand to Asia”, *Tourism Management*, 29: 917-928.

- LEE, C.-K., SONG, H.-J., BENDLE, L. J., KİM, M.-J., & HAN, H. (2012), "The impact of non-pharmaceutical interventions for 2009 H1N1 influenza on travel intentions: A model of goal-directed behavior", *Tourism Management*, 33, 89-99.
- LİN, Q., ZHAO, S., GAO, D., LOU, Y., YANG, S. MUSA, S.S., WANG, M.H., CAI, Y., WANG, W., YANG, L. & HE, D. (2020), "A conceptual model for the coronavirus disease 2019 (COVID-19) outbreak in Wuhan, China with individual reaction and governmental action", *International Journal of Infectious Diseases*, 93, 211-216.
- MACKENZIE, D. (2020), "The hunt for covid-19 drugs", *New Scientist*, 245 (3273). [https://doi.org/10.1016/S0262-4079\(20\)30525-X](https://doi.org/10.1016/S0262-4079(20)30525-X).
- NICHOLL, A. (2006), *Personal (non-pharmaceutical) protective measures for reducing transmission of influenza: ECDC interim recommendations*. Retrieved October 29, 2009 from. <http://www.eurosurveillance.org/ViewArticle.aspx?ArticleId%3D3061>.
- OSHITANI, H. (2006), "Potential benefits and limitations of various strategies to mitigate the impact of an influenza pandemic", *Journal of Infection and Chemotherapy*, 12(4), 167-171.
- PREM K, LIU Y, RUSSELL TW, et al (2020), "The effect of control strategies to reduce social mixing on outcomes of the COVID-19 epidemic in Wuhan, China: a modelling study", *Lancet Public Health*, [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(20\)30073-6](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(20)30073-6).
- SAUNDERS-HASTINGS P, CRISPO J.A.G., SIKORA L, & KREWSKI D. (2017), "Effectiveness of personal protective measures in reducing pandemic influenza transmission: A systematic review and meta-analysis", *Epidemics*, 20:1–20. <http://dx.doi.org/10.1016/j.epidem.19.11.2023>.
- SHEREEN, M.A., KHAN, S., KAZMI, A., BASHIR, N. & SIDDIQUE R. (2020), "COVID-19 infection: origin, transmission, and characteristics of human coronaviruses", *Journal of Advanced Research*, 24. doi: 10.1016/j.jare.07.11.2023
- SHGM (2022a), *Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü 2019 yılı Faaliyet Raporu*, <http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/faaliyet/2019.pdf> Erişim Tarihi: 05.11.2023
- SHGM (2022b), *COVID-19 Tedbirleri Kapsamında 27 Mart Tarihli Uçuş Kısıtlamaları Hakkında*, <http://web.shgm.gov.tr/tr/genel-duyurular/6344-covid-19-tedbirleri-kapsaminda-27-mart-tarihli-ucus-kisitlamalari-hakkinda> Erişim Tarihi: 05.10.2023.
- SMITH, K.M., MACHALABA, C.C., SEIFMAN, R., FEFERHOLTZ, Y. & KARESH, W.B. (2019), "Infectious disease and economics: The case for considering multi-sectoral impacts", *One Health*, 7 (2019), 1-6.
- SOHRABI, C., ALSAFI, Z., O'NEILL, N., KHAN, M., KERWAN, A., AL-JABIR, A., IOSIFIDIS, C., AGHA, R. (2020), "World Health Organization declares global emergency: A review of the 2019 novel coronavirus (COVID-19)", *International Journal of Surgery*, 76, 71-76.
- ŞİMŞEK, H. & YILDIRIM, A. (2011), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınları, İstanbul.
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ İÇİŞLERİ BAKANLIĞI (2020), <https://www.icisleri.gov.tr/81-ilde-22052020-saat-2400-ile-26052020-saat-2400-arasinda-uygulanacak-sokaga-cikma-kisitlamasi> Erişim Tarihi: 07.01.2022.
- TÜRNÜKLÜ, A. (2000), "Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 6(24), 543-559.

- UNWTO (2020a), *World Tourism Organization*, <https://www.unwto.org/tourism-covid-19> Erişim Tarihi: 29.04.2020.
- USLU, A. (2016), “Bingöl İli Termal Kaynaklarına Yönelik Pazarlama Faaliyetlerinin İncelenmesi”, *Journal of Recreation and Tourism Research*, 3(4), 32-40.
- USLU, A. (2021), “Covid-19 Özelinde Vatandaş Kaygısı”, M. Emin Kurt, Ömer Taylan, Ahmet Vedat Koçal, Oktay Tatlıcıoğlu (Ed.), *Covid-19 Pandemisinin Sosyal Bilimlerdeki Yansımaları* (s.135-148) içinde. Ankara: Astana Yayınları.
- VELLİNGİRİ, B., JAYARAMAYYA, K., IYER, M., NARAYANASAMY, A., GOVİNDASAMY, V., GİRİDHARAN, B., GANESAN, S., VENUGOPAL, A., VENKATESAN, D., GANESAN, H., RAJAGOPALAN, K., RAHMAN, P.K.S.M., CHO, S.G., KUMAR, N.S., SUBRAMANIAM, M.D. (2020), “COVID-19: a promising cure for the global panic”, *Sci. Total Environ*, 725, 138277. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.138277>.
- VIEIRA, C.M., FRANCO, O.H. RESTREPO, C.G. and ABEL, T. (2020), “COVID-19: The forgotten priorities of the pandemic”, *Maturitas*, 136, 38-41.
- WHO, World Health Organization (2020), *WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard*. <https://covid19.who.int/> (Erişim Tarihi: 05.11.2023)
- WHO, World Health Organization (2021), *WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard*. <https://covid19.who.int/> (Erişim Tarihi : 10.11.2023)
- WHO (2020a), *World Health Organization*, https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/who-rights-roles-respon-hw-covid-19.pdf?sfvrsn=bcabd401_0
- WHO (2020b). <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019> Erişim Tarihi: 09.12.2023.